

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

י"ו ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א • לע"נ הר"ר מרדכי קלמן (מוטי) זיסר ב"ר משה יצחק ז"ל

גליון מס' 1212

מסכת כתובות ל"ט-מ"ה ♦ אבות ד', ט' - ד', י"ד

בס"ד, י"ז סיון תשפ"ב

השבוע בגליון

- ♦ תענית יום החופה למי?
- ♦ "סך הכל מאתיים זקוקים כסף צרוף"
- ♦ תקנה שלא לבייש את מי שאין לו
- ♦ שיעור התחייבות הכתובה בימינו

♦ שני רבי זירא

- ♦ מצוות עשה של אדם אחד, דוחה מצוות לא
- ♦ תעשה של אדם אחר?
- ♦ לא יעבור אדם איסור כדי שחבירו יקיים מצווה
- ♦ רבי זירא - מי ומתי?

דף מ/א ניתי עשה ונדחי ל"ת

מצוות עשה של אדם אחד, דוחה מצוות לא תעשה של אדם אחר?

הנושא הבא חובק סוגיות, ואחד משרשיו נעוץ בעשר מילים בגמרתנו.

בדפיה הראשונים של מסכת יבמות עסקנו בסוגיית "עשה דוחה לא תעשה", הלא הוא הכלל הקובע כי אם הזדמנו מצוות עשה ומצוות לא תעשה למקרה אחד, והן סותרות זו את זו, אזי יקיים את מצוות העשה, מפני שמצוות לא תעשה נדחית מפניה. וכגון, ערל שמצווה למולו אך על ערלתו קיימת צרעת ואם ימולו את ערלתו נמצא קוצץ את הצרעת ועובר על לאו - ימול לפי שעשה דוחה לא תעשה.

לא יעבור אדם איסור כדי שחבירו יקיים מצווה: חבל פוסקים טענו, כי כלל זה אינו תקף אלא באותו אדם עצמו, אך לעולם לא יתכן שיעבור אדם על מצוות לא תעשה, כדי שחבירו יקיים מצוות עשה. כלומר, אין מצוות עשה של אדם אחד דוחה מצוות לא תעשה של אדם אחר.

לפני כשלוש מאות שנה, הוציא רבי משה אבן-חביב, הידוע בכינויו מהר"ם חביב, את ספרו תוספת יום הכיפורים, וכלל בו חידוש מרהיב. רבי משה היה נכדו של בעל עין יעקב ונחשב לגאון הדור. שנים אחר כך הגה הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל בספרו ועטרו בהגהות.

רבי משה אבן-חביב טען, כי בידו הוכחה מסוגייתנו, כי במקרים מסויימים מצוות עשה של אדם אחד דוחה מצוות לא תעשה של אדם אחר!

הבה נלמד קטע קצר מגמרתנו.

בפרשת אונס מצווה התורה כי עליו לשאת את הנערה, אם היא חפצה בכך. מוטלת עליו, איפוא, מצוות עשה לשאתה. גמרתנו דנה, מה הדין אם הנערה אסורה לבוא בקהל, כגון, שהיא ממזרת, היקיים את המצווה אם לאו? לכאורה, אומרת הגמרא, עליו לשאתה, שהרי מצוות עשה שיש לו לשאתה, תדחה את מצוות לא תעשה! ברם, אומרת הגמרא: "הכא אי אמרה דלא בעינא, מי איתיה לעשה כלל?! - כאן, אם אמרה שאינה רוצה, האם יש מצוות עשה בכלל!?"

צעילוי נשמת

הר"ר **אהרן סלומון** ז"ל
ב"ר זאב ז"ל נלב"ע י"ז באב תשמ"ח
תנצב"ה

הונצח ע"י בנו ידידנו הר"ר **זאב סלומון** ומשפחתו שיחיו - בני ברק

צעילוי נשמת

הר"ר **נחמיה מנדלבאום** ז"ל
ב"ר חיים ז"ל נלב"ע כ"א באב תשנ"ח
זוג' מרת **סבינה** ע"ה
ב"ר סלומון ז"ל נלב"ע י"ח באב
תנצב"ה

הונצחו ע"י בנם ידידנו הר"ר **שלמה מנדלבאום** ומשפ' שיחיו - ת"א

צעילוי נשמת

הר"ר **מרדכי צבי** ז"ל
ב"ר שלמה זלמן ז"ל
נלב"ע י"ח אב תשל"ב
תנצב"ה

הונצח ע"י בני משפחתו שיחיו

צעילוי נשמת

הרב **אריה לייב פלטובסקי** ז"ל
בן הרב בנימין זצ"ל
נלב"ע כ"א מנחם אב תשע"ג
תנצב"ה

הונצח ע"י בני המשפחה שיחיו

צעילוי נשמת

הר"ר **מנחם ספרברג** ז"ל
ב"ר מרדכי שמעון ז"ל
ליד ירושלים, מייסד יקבי אפרת
נלב"ע כ"א סלומון ז"ל נלב"ע י"ח באב
תנצב"ה

הונצח ע"י בני משפחתו שיחיו

פנינים

דף לט/א שנאמר ולו תהיה לאשה

לא יטוש ה' עמו

בכמה מקומות מביא המהר"ל מדרש בלתי ידוע המבאר: מדוע כפה הקב"ה הר כגיגית בקבלת התורה? כדי שעל ידי כך תהיה כאן בחינה של אונס המביאה לדין "ולו תהיה לאשה לא יוכל שלחה כל ימיו", ומחייבת את הקב"ה, כביכול, שלא ליטוש את עמו... (ראה תפארת ישראל פ"ב, נצח ישראל פ"א, ועוד).

דף מב/א הפלת את שיני וסימית את עיני

שחרור - זכות או חובה

תמה השרף מקוצק: יש הסוברים שאין לזכות לעבד שטר שחרור כי "חוב הוא לעבד לצאת מתחת יד רבו לחירות". אם כן, מדוע עבד שהוכה בשן ועין נענש עונש על עונש ויוצא לחירות? **חזר** ויישב: באמת זכות היא לעבד, אולם אינו חש בכך באותה עת, לכן אין לזכות לו את שחרורו. אולם התורה שידעה שבעתיד יתחוויר לו שטוב לו להשתחרר, שחררתו בעל כורחו. **ויש** שהשיבו בנוסח זה: חוב הוא לעבד להשתחרר, אך לא מיד רב המכה; ממנו זכות היא לצאת לחירות...

א. יום הנישואין הוא יום סליחה וכפרה לחתן ולכלה, כיום כיפור הוא עבורם, ולפיכך ראוי להתענות.

ב. קיים חשש כי הם יתבסמו וישתכרו ולא תהא דעתם מיושבת בשעת הקידושין (הובא במגן אברהם ריש סימן תקע"ג. עיין באוצר הפוסקים סימן ס"א סעיף א' ס"ק י' אות א' טעמים נוספים שהובאו בפוסקים). **כשהקידושין והנישואין נערכים בשני מועדים:** ההשלכה המעשית העולה בין שני טעמים אלה הינה במקרה שהקידושין והנישואין אינם נערכים באותו יום. שהנה, בקידושין האיש מקדש את האשה והיא אסורה לכל העולם כאשת איש, אך לו עדיין אינה מותרת עד הנישואין.

הטעם הראשון, שתעניתם משום יום סליחה וכפרה, מתייחס ליום הנישואין, עת הם מתחילים לחיות יחד. ואילו הטעם השני מתייחס דווקא לקידושין, בהם החמירו לבל יהיה חשש כל שהוא פן אינם צלולים דיים, כי הרי במעשה הקידושין נקבע אם האשה מקודשת לאיש פלוני ואסורה לכל, או שהיא עדיין מותרת להנשא לאדם אחר. הנישואין, מבחינה זו, חשובים פחות, לאחר שנקבע בקידושין כי היא כבר אשת איש.

מעתה, אם הקידושין והנישואין נערכים בשני מועדים, כמנהג בתקופות הקדומות, לפי הטעם הראשון אינם צריכים לצום ביום הקידושין, ולפי הטעם השני - צריכים גם צריכים (עיין פרי מגדים או"ח סימן תקע"ג א"א ומש"ז א').

לאור הדברים האמורים, יכול להתרחש מקרה מעניין, בו הכלה אינה צריכה לצום כל עיקר, אך על אביה להתענות. המדובר במקרה שאב מקדש את בתו הקטנה. היא אינה צריכה לצום, הן מפני שאינה שותפה למעשה הקידושין, והן מפני שעדיין קטנה היא ואין לה עוונות. אולם, האב צריך להתענות, שמה ישתכר בשמחתו כי רבה, ולא יקדשה בצלילות הדעת (מהר"ם מינץ שם ומגן אברהם או"ח ריש סימן תקע"ג ועיין פרי מגדים שם).

ראוי לציין, כי יש מפוסקי עדות המזרח שחלקו על מנהג תענית החתן והכלה ביום חתונתם, מפני שיום זה הוא בבחינת יום טוב עבורם ואינם רשאים להתענות בו (עיין הרי בשמים דף ע"ו טור ג' ובאוצר הפוסקים שם אות ד' ובנישואין כהלכתם פרק ו').

"שלא יהיה רודף אחר מותרות מאכל ומשתה": גם לנוהגים להתענות, אין להתענות בימים שבהם אסור להתענות, כגון בחנוכה, (עיין שולחן ערוך או"ח שם) ט"ו בשבט וט"ו באב (עיין משנה ברורה שם), אך כתב הבית שמואל (שם ס"ק ו') שגם אם החתונה חלה ביום שאסור להתענות בו, "צריך להזהר שלא יהיה רודף אחר מותרות מאכל ומשתה" (ועיין בערוך השולחן שם ס"ק כ"א שעיקר הטעם משום 'שכרות', ומסיים: "ואם קשה עליהם התענית מאד, לא יתענו").

לסיום נציין את שכתב הרמ"א (דרכי משה או"ח סימן תק"פ), כי המהר"ש היה מתענה ביום חופות בניו, ובליקוטי מהר"ח כתב כי רבים נוהגים כן (ועיין בספר הנישואין כהלכתם פרק ו' עוד בזה).

"סך הכל מאתיים זקוקים כסף צרוף"

במאמר שלפנינו נתחקה אחר מנהגים קבועים שהשתרשו בקהילות ישראל לגבי סוג המטבעות שמתחייב החתן לכלתו בשטר הכתובה.

שלשה סוגי התחייבויות יש בכתובה, שמתחייב הבעל לממש אם יגרשנה או ימות: **א.** עיקר כתובה - מאתיים זוז. **ב.** תוספת כתובה - כל חתן רשאי להוסיף כראות עיניו על מאתיים הזוזים. **ג.** 'נדוניה' - הבעל מתחייב להשיב לאשה את ערך הנכסים שהכניסה לו כנדוניה.

"מאה זקוקים": המעיין בשטרות הכתובה של בני אשכנז ימצא כי כל החתנים מתחייבים סכומים זהים, כך בקהילות יוצאי אירופה נוהגים לכתוב כי החתן קיבל עליו התחייבות כתובה ונדוניה בסך "מאה זקוקים כסף צרוף, ותוספת כתובה עוד מאה זקוקים כסף צרוף. סך הכל מאתיים זקוקים כסף צרוף".

איך הכל התחייבו סכום זהה? לפני שנברר מהם "זקוקים", עלינו לענות על תמיהה המתבקשת מאליה, היאך זה נקבע סכום קבוע לכל החתנים? הן כל אחד מתחייב 'תוספת כתובה' כרצונו, ויותר מכך, וכי כל הכלות מביאות נדוניה זהה? כיצד ומדוע התגבש המנהג שכל החתנים מתחייבים בסך הכל "מאתיים זקוקים"?

תקנה שלא לבייש את מי שאין לו: ובכן, מתברר, כי שתי סיבות חברו להן יחדיו למנהג זה. ראשיתו של דבר לפני כאלף שנים, עת בה חלו שינויים בערך המטבעות ומאתיים הזוזים שקבעו חז"ל כ'עיקר כתובה' כבר לא היו סכום משמעותי שיש בו כדי לגרום לבעל להרהר היטב לפני שהוא מגרש את אשתו. נזקקו, איפוא, גדולי הדור לתקן סכום גבוה יותר. משבאו לידי כך החליטו, כי יתקנו שכל החתנים מתחייבים סכום זהה הן לכתובה, הן לתוספת כתובה והן לנדוניה, כדי שלא לבייש את מי שאין לו, וכך כל הכתובות זהות, עניים כעשירים (עיין טור אהע"ז סימן ס"ו וראה בתשובות מימוני הלכות אישות סימן ו', שו"ת מהר"ק סימן פ"א, ראב"ן בפירושו למסכת כתובות, ועוד) [אמנם, יש כלות שאינן מכניסות כל נדוניה, אך עצם התחייבותו היא נדונייתן, לפי שהתחייבותו היא "הודאת בעל דין"].

עולים על רכבת הלימוד

מצטרפים לאלפי הלומדים קטעי גמרא, משנה והלכה מדי יום ביומו, בכל זמן ובכל מקום. זוהי ההזדמנות לקבוע 'עיתים לתורה'. לומדים כמה דקות חזקים בסיפוק רוחני עצומ!

קבע עיתים ללימוד
עכשיו! *3029

חודש ראשון התנסות חינם

"חמישים ליטרין": משהתוודענו לסיבת התקנה ולשורשה, הבה נתחקה קמעא אחר ה"זקוקים", לא לפני שנציין, כי בגרמניה נהגו להתחייב 'ליטרין'; החתן התחייב חמישים ליטרין עיקר כתובה ועוד חמישים ליטרין תוספת כתובה, ובסך הכל מאה ליטרין. עקבותיו של מנהג יהודי גרמניה נותרו רשומים בדברי בעלי התוספות במסכתנו (נד/ב ד"ה אף): "עכשיו נהגו שכותב חתן לכלה מאה ליטרין".

מהם ה"זקוקים" שהתחייבו ברחבי אירופה, ומהם ה"ליטרין"?

"ליטרא" - כינוי לקבוצת מטבעות: נתחיל ב"ליטרין". "ליטרא" אינה מטבע, אלא כינוי לכמות של מאתיים וארבעים מטבעות קטנים בשם "פשוטים". עד לפני כאלף שנים ערך ה'ליטרא' היה כארבע מאות וחמישים גרם כסף. בימי רבינו גרשום מאור הגולה חל פחות בערך ה'פשוטים' וערכה של 'ליטרא' המכילה מאתיים וארבעים 'פשוטים' היה שווה כמאתיים ושלושים גרם כסף בלבד.

זוהי ה'ליטרא'.

בתקופה בה הוקטן ערך ה'ליטרא', החלו לכנות לה שם חלופי... "זקוק".

המהר"ם מרוטנבורג נוקט, כי אלה שהמשיכו להשתמש בכתובה בכינוי 'ליטרא' גם לאחר שהופחת ערכה, התכוונו להתחייב לפי ערכה בימי גאותה, ולפיכך הוא מוצא כי שני המנהגים - חד המה. באירופה התחייבו בכתובה **מאתיים זקוקים**, שערכם כמאה 'ליטרות' מימים עברו, שהרי ערך ה'ליטרא' פחת בכחצי עד שכונתה 'זקוק', ואילו בגרמניה התחייבו **מאה ליטרין** כערכם מימים ימימה בלא התייחסות לכך שערכם פחת (ראה שו"ת מהר"ם מרוטנבורג, קרימונא סימן צ"ב, שכך מנהג וירצבורג).

[לעומת זאת, היו שנקטו כי גם אלה שנקבו ב'ליטרא' התכוונו לערכה המופחת ונמצא כי בגרמניה התחייבו מחצית מן הסכום שהתחייבו במקומות אחרים באירופה, לפי שבגרמניה התחייבו **מאה** ליטרא ובמקומות אחרים התחייבו **מאתיים** זקוקים (ראה שו"ת מהר"ם שם ובמידות ושיעורי תורה עמ' תצ"ו)].

עד כה עסקנו בגרמניה ובסביבותיה.

ארבע מאות זהובים פולניים: בפולין נהגו גם כן להתחייב "מאתיים זקוקים כסף צרוף" אך התכוונו לדבר שונה לחלוטין. "זקוק" שלהם הוא כינוי לארבעים ושמונה מטבעות בשם "גדולים", ששוויים שני זהובים פולניים. מאחר ש"זקוק" שווה שני זהובים פולניים, חתן פולני שהתחייב מאתיים זקוקים, התחייב, איפוא, ארבע מאות זהובים פולניים.

מנהג זה מובא בבית יוסף (אהע"ז סימן ס"ו ד"ה כתב הרמב"ם): "נוהגים האשכנזים לכתוב בכתובה ארבע מאות פרחים", וכן ברמ"א (דרכי משה שם אות יב) - "ובמדינות הללו מגבין לבתולה ארבע אמות פוליש".

האחרונים הסמיכו למנהג זה את המשנה האומרת שבית דין של כהנים היו גובים לבתולה ארבע מאות זוז (יב/א), והגמרא (סם/ב) כותבת, שגם משפחות מיוחסות בישראל החפצות לנהוג כך - יכולות. בדומה לכך תקנו שהכתובה, הנדוניה והתוספת יכללו ארבע אמות זהובים (דרישה אהע"ז סו-יד, נחלת שבעה סימן י"ב אות ל"ב ס"ק מ"ז, ועוד).

במקור, כשהחלו לנהוג כן, היו שווים ארבע מאות זהובים, פי עשרים משיעור מאתיים זוז [שיעור כתובה דאורייתא]. עם השנים פחת ערך הזהובים ויחס זה לא נשמר, עד שבימי הגר"א מוילנא היה היחס פי אחד וחצי בערך ותו לא! ובכל זאת המשיכו לנהוג כן (ראה ביאור הגר"א י"ד שם ס"ק ד').

שיעור התחייבות הכתובה בימינו: כל האמור יפה לזמננו עת היו זהובים, והחיוב היה צמוד לערך ולמשקל הזוזים אף שהוא היה פוחת והולך.

מהו שיעור "זקוק" בזמננו, כאשר אין לנו זהובים כלל?

קיימת מחלוקת פוסקים עצומה בנושא. החזון איש זצ"ל ("ח"מ סימן ט"ז אות ל) נוקט כי ערכם של מאתיים זקוקים הוא יותר מחמישים ושבעה ק"ג כסף. הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל (שו"ת אגרות משה אהע"ז חלק ד' סימן צ"א) נוקט כי ערכם כארבעים וחמשה ק"ג, ויש שיטות נוספות הנוקטות בסכומים נמוכים בהרבה - ראה נישואין כהלכתן (פרק י"א הערה 200).

נדגיש, כי בני עדות המזרח נוהגים בכתקופת חז"ל, שכל חתן מתחייב 'תוספת כתובה' כראות עיניו, ונדוניה כשווייה האמיתי של הנדוניה שהביאה עמה הכלה (וראה עוד נישואין כהלכתן שם אות ק').

"באוטובוס, בדרך לעבודה, תענוג!"

גם ר' יעקב, עו"ד מבית שמש לא מוכן לזותר על זה.

2 משניות ביום וכל היום נראה אחרת.

כולם מצטרפים מה איתך?

גומרים ש"ס ב-5 דקות ליום, זוכים בשפע גדול

ברכת גדולי ישראל

"... ובודאי בלימוד המשניות כלול כל התורה כולה" מרן שר התורה מרן ראש הישיבה הגר"ח קניביסקו זצוק"ל הגר"ג אדלשטיין שליט"א

להתנסות חינם התקשר עכשיו: 3764*

לעילוי נשמת

הר"ר **אהרן פרנץ** ז"ל
 ב"ר יוסף זאב ז"ל נלב"ע בעש"ק בתשרי תש"ם
 ופרופ' **מנחם צבי קדרי** ז"ל
 ב"ר יהושע ז"ל נלב"ע י"ז באב תשע"א
תנצב"ה
 הונצחה ע"י ד"ר **יוסף**
 וד"ר **מיכל פרנץ** ומשפ' שיחיו

לעילוי נשמת

מרת **פאניה מושקובסקי** ע"ה בת הר"ר אהרן ז"ל

נלב"ע י"ט באב תשנ"ח **תנצב"ה**

הונצחה ע"י נכדה ידידנו הר"ר **אפרים ברנד** ומשפ' שיחיו - גבעתיים

נר ה' נשמת אדם

